

budućnost, onda će isti štokavac upotrebiti samo infinitiv; na pr. *mi ćemo vas čekati* ili *gdje ću vas naći?* No pri jakom »dakanju« (na primjer u Beogradu) i te se rečenice govore (a i pišu): *mi ćemo da vas čekamo* i *gde ću da vas nađem?* U nekim opet sintaktičkim položajima i ta razlika slabi, na primjer u pitanju, pa rečenica *hoćeš li doći?* može značiti »jesi li voljan doći?« i »stoji li, da ćeš doći?«. Rijetko će se čuti u prvome smislu *hoćeš li da dođeš?*, a u drugome gotovo nikako. Ali kad se glagol *htjeti* javlja u drugim oblicima (t. j. kad se ne može shvatiti kao pomoćni za futur), ponaša se kao i ostali načinski glagoli pa može stajati s infinitivom i vezom *da* + prezent; na pr. *htio sam vam nešto reći* i *htio sam da vam nešto kažem* ili *ne bih vam htio smetati* i *ne bih htio da vam smetam* i t. d.

Sve nam to govori, da između dva izričaja nema u načelu nikakve sintaktičke razlike. Rekao čovjek *ne mogu doći* ili *ne mogu da dođem*, *stao sam slušati* ili *stao sam da slušam*, *daj mi piti* ili *daj mi da pijem*, u oba slučaja osnovni smisao rečenica ostaje isti. Razlika je u tome, što će se zapadni štokavac izraziti radije na prvi, a istočni na drugi način. Jači utisak o razlici u smislu između dva izričaja može imati onaj, tko se služi samo jednim od njih. Tko govori svagda *moram raditi*, njemu će se izričaj *moram da radim* u prvi mah činiti konkretan, i -- obratno -- tko govori svagda *nemoj da smetaš*, on će u izričaju *nemoj smetati* osjetiti nešto apstraktno. Ali tko se izražava sad na jedan sad na drugi način, on oba izričaja upotrebljava promiscue. Možda se na graničnim područjima razlika i osjeća, ali je pitanje, treba li takav prelazni moment razvoja uvoditi u opću upotrebu.

(Svršit će se.)

O TVORBI POSVOJNIH PRIDJEVA NA -SKI OD ZEMLJOPISNIH IMENA

Mate Hraste

Na pisanje ovoga članka potakao me je upit jednoga čitatelja »Jezika« iz Istre, da li je pravilno govoriti i pisati *pulski* ili *puljski*. On mi je tom prilikom spomenuo, da se u Istri donedavno mogao čuti i vidjeti napisan i oblik *puljski* pored običnijega *pulski*.

Na taj bi se upit moglo odgovoriti lako i brzo, ali ima mnogo drugih takvih pridjeva od zemljopisnih imena, za koje nije lako odmah odgovoriti, kako se tvore. Poradi toga ću nastojati u ovome članku dati barem opća pravila za tvorbu pridjeva od zemljopisnih imena.

U većini slučajeva pravilo za tvorbu posvojnih pridjeva od zemljopisnih imena vrlo je jednostavno. Na osnovu zemljopisnog imena doda se nastavak *-ski* (staroslavenski *-ьskъ*, jer su u stsl. takvi pridjevi mogli imati i neodređeni oblik), dakle: *splitski: Split, varaždinski: Varaždin, pašmanski: Pašman, pazinski: Pazin, mostarski: Mostar, valjevski: Valjevo, glinski: Glina, petrinjski: Petrinja, rumski: Ruma*.

Mnogi se takvi pridjevi tvore tako, da se najprije izvrše potrebne glasovne promjene. Pritom treba znati, da nekada nije bio nastavak za tvorbu tih pridjeva *-ski* nego *-ьski*. Taj poluglas, koji se nalazio ispred *-ski*, djelovao je na promjenu suglasnika, koji se nalazio ispred njega, pa smo od velarnih glasova *k, g, h* dobili *č, ž, š*, a od *c* dobili smo *ć*, dakle: *riječki < riječ-ski¹ < rijek-ьski: Rijeka, krčki < krč-ski < krk-ьski: Krk, paški < paž-ski < pag-ьski: Pag, šabački < šabač-ski < šabac-ьski: Šabac, pakrački < pakrač-ski < pakrac-ьski: Pakrac, podvrški < podvrš-ski < podvrh-ьski: Podvrh, gospički < gospić-ski < gospić-ьski: Gospić, kavkaski < kavkazki < kavkaz-ski < kavkaz-ьski: Kavkaz, odeski < odes-ski < odes-ьski: Odesa*.

Ima dosta slučajeva, da se ti pridjevi ne tvore po spomenutom pravilu, na pr. *zagrebački: Zagreb*. To je zato, što se neki pridjevi ne tvore od zemljopisnog imena, kako ono glasi u današnjem jeziku, nego kako je glasilo nekada ili se ne tvore od zemljopisnog imena nego od etnika, koji je nastao od zemljopisnog imena. Tako je i pridjev *zagrebački < zagrebač-ski < zagrebac-ьski* nastao od imenice **Zagrebac*, koja se svakako nekada upotrebljavala umjesto današnje *Zagrepčanin* (od *Zagreb-ac + janin*), jer je i danas kajkavci upotrebljavaju za vlak: *Kada dolazi Zagrebec?* prema *Samoborec* (čovjek iz Samobora i vlak, koji vozi u Samobor) ili *Varaždinec* (čovjek i vlak). Tako isto imamo *dubrovački < dubrovač-ski < dubrovac-ьski: *Dubrovac ili mitrovački < mitrovač-ski < mitrovac-ьski: Mitrovac, hercegovački: Hercegovac, moslavački: Moslavac, brezovički: Brezovica, orahovački: *Orahovac, kraljevički: Kraljevica*. Kako vidimo, jedni se pridjevi tvore od osnove zemljopisnog imena: *brezovički, kraljevički*, a drugi od osnove posrednog etnika: *dubrovački, zagrebački, mitrovački, hercegovački, moslavački*.

Nastavak *-ski* dodaje se čistoj osnovi, zato se izbacuju završeci, koji su nekom imenu kasnije dodani. Takvi su na pr. završeci: 1. *-je* u izvedenicama sa zbornim značenjem: *zagorski: Zagorje*, što je nastalo od osnove »*zagora*« (od: za gorom), *podrinski: Podrinje*, od osnove »*podrina*« (od: po Drini),

¹ Po glasovnim zakonima glas *s* od nastavka *-ski* gubi se iza prednjonepečanih suglasnika *č, ć, š, ž*, ako se pridjev tvori od zemljopisnog imena, i iza *z* i *s*.

povardarski: Povardarje, pocerski: Pocerje, podunavski: Podunavlje; 2. -ina iza posvojnih pridjeva na *-ov (-ev): pisarovski: Pisarovina, bukovski: Bukovina.*

Ima primjera, u kojima se tvorba takvih pridjeva ne vrši po spomenutim pravilima, nego po jezičnom osjećanju stanovnika nekoga mjesta ili kraja, na pr. po pravilu bi od imenice *Vis* pridjev morao glasiti *viski* < *visski* < *visbski*, jer se s ispred *ь* ne mijenja u *š*, nego nakon ispadanja poluglasa ispada i jedno *s*. Tako bi moralo biti i *kliski: Kl's, veleski: Veles.* Međutim narod govori *viški (viško vino, Viški kanal), kliški, veleški.* Ti pridjevi stoje prema etnicima *Višanin* < *Vis + janin, Klišanin* < *Kl's + jan'n, Velešanin* < *Veles + janin.*

Neppravilno se tvore i pridjevi na pr. *korčulanski: Korčula*, jer bi taj pridjev morao glasiti *korčulski*, ali ga je narod napravio od etnika *Korčulanin*, a ne od zemljopisnog imena *Korčula*. I taj etnik je nepravilno napravljen, jer bi od *Korčula* etnik morao glasiti *Korčuljanin* (t. j. *Korčul + jan'n*). Isto tako je i s pridjevom *kaštelanski* mjesto *kaštelski* i *tuzlanski* od *Tuzlanin* mjesto *Tuzljanin: Tuzla.*

Sve nas te pojave upućuju, da je pored utvrđenih pravila važno znati, kako narod toga mjesta ili kraja izgovara neki posvojni pridjev od zemljopisnog imena kao i etnik za muški i ženski rod. Svakako je oblik, koji sam narod upotrebljava, običniji i pravilniji od onoga, koji propisuju jezična pravila, ako taj oblik nije dijalekatski, t. j. ako se glasovno i morfološki ne protivi pravilima kajževnog jezika.

Sada da se vratimo na posvojni pridjev *pulski* ili *puljski*. Da se donese točno pravilo o pisanju toga pridjeva, potrebno je znati, kako narod izgovara to zemljopisno ime. U ARj. XII, str. 641.—647., spominju se za to ime tri oblika *Pul* m., *Pula* f. i *Pulj* m. Oblik *Pul* je najstariji, jer je zabilježen u Razvodu istarskom iz g. 1275. Oblik *Pula* zabilježen je prvi put u 15. stoljeću, a oblik *Pulj* g. 1376. U ARj. navedeni su mnogi primjeri iz starijih i novijih djela, u kojima se ti oblici spominju. Za oblik *Pul* navodi pisac ARj. da se i danas čuje, na pr. u Pazinu. Prema tome narod onoga kraja izgovarao je ime toga grada na tri načina. Čini se, da su oblici *Pul* i *Pulj* danas zastarjeli i da se vrlo rijetko upotrebljavaju. Ni u dnevnoj štampi ni u naučnoj literaturi danas se ti oblici ne upotrebljavaju. Običan je oblik *Pula*. Od *Pula* i *Pul* posvojni pridjev glasi *pulski*, a od *Pulj* glasio bi *puljski*. Budući da se to zemljopisno ime danas naziva *Pula*, a držim, da ga i narod toga grada i okolice tako naziva, treba pridjev od njega izgovarati i pisati *pulski*.

KORAK NAPRIJED

Jakša Ravlić

Kod nas se već desetljećima »savjetuje«, kako ćemo očuvati čistoću jezika, pa smo imali Rožičeve »Barbarizme«, Andrićev »Branič jezika hrvatskoga«, Maretićev »Jezični savjetnik«; u svakom izdanju Boranićeva Pravopisa preporučivale se pravilnije riječi, odnosno ukazivalo se na manje pravilne, i t. d. U prvom broju časopisa za kulturu hrvatskoga književnog jezika »Jezik« za god. 1953./1954., kao i u brojevima prije toga, neumorno se raspravljalo i savjetovalo o pitanju upotrebe tuđih riječi u našem književnom jeziku i o pravilnosti pojedinih riječi. Tko je to čitao, mogao je naći korisnih savjeta, iako se sa svime nije morao složiti. Međutim, kod nas je te savjete primao i njih se držao samo gdjekoji naš čovjek (književnik, naučni i javni radnik, i t. d.), dok je šira javnost (naši činovnici, nastavnici, naše novinstvo i t. d.) prelazila šutke i bez zanimanja za ta pitanja, kao da se ne radi o našem svakidašnjem jeziku sporazumijevanja, prema kome se poznaje — što bi Šenoa rekao — da si svoj, nego kao da se radilo o nekom hotentotskom (bez uvrede!) dijalektu.

Po mome skromnome mišljenju, ne bi trebalo tjerati iz našega jezika sve one tuđe riječi, koje su se više ili manje udomaćile, jer ih trebamo, kako je to u prošlom broju »Jezika« obrazložio prof. Jonke u svome uvodnom članku, ali nije u interesu časti nas samih, a po tome i našega jezika, da bez razmišljanja i ikakva rasuđivanja uzimamo i danomice upotrebljavamo, a što je najgore, stavljamo u natpise i javno izvikujemo i takve tuđe riječi, koje svjedoče o našem siromaštvu duha (ne jezika!), kad za to imamo svojih rođenih riječi i imena. O tome bi trebalo jedamput povesti ozbiljan razgovor i zabraniti bilo kome da »obogaćuje« naš jezik tuđim riječima, nakaradama i sličnim, koje odaju, ne prijeku potrebu da neku riječ uzmemo zato, što je nemamo, već zbog toga, što se nekome čini, možda »finije«, »kulturnije«, da upotrebi tuđu mjesto svoje, ne imajući pri tome nikakva kriterija.

O tome treba progovoriti baš u času, kad svaki takav znak naši prijatelji i neprijatelji tumače kao primitivizam, kulturnu zaostalost, a neki mogu čak na njima graditi i svoje imperijalističke zahtjeve, a toga nam svega ne treba!

Ovdje bih se htio osvrnuti na neke riječi i imena, koja su u najnovije vrijeme ušla, pa ih treba što prije istisnuti, jer nam ne služe na čast.

Što će nam na pr. riječi *miting*, *servis* (posebno i u sklopu drugih: »Bicikl-servis«, »Radio-servis«, i t. d.), *bulletin* (ime časopisa na hrvatskom ili srpskom jeziku!), i t. d., kad imamo svoju krasnu